

Διονυσίου, Ζ., & Κωνσταντάκου, Κ. (2019). Το τραγούδι ως παιδαγωγικό εργαλείο στις Ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού. Στο Θ. Ράπτης & Δ. Κόνιαρη (Επιμ.), *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 121–129). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Το τραγούδι ως παιδαγωγικό εργαλείο στις Ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού

Ζωή Διονυσίου

Επίκουρος Καθηγήτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
dionyssiou@gmail.com

Κλειώ Κωνσταντάκου

Φοιτήτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
cliocfu@gmail.com

Το Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού είναι μία εξωσχολική, εθελοντική, μη κυβερνητική οργάνωση με παιδαγωγικό χαρακτήρα. Το τραγούδι είναι η κύρια μουσική δραστηριότητα που πραγματοποιείται στις Ομάδες του. Παράλληλα, αποτελεί ένα από τα μέσα για την επίτευξη των στόχων του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος (Οργανισμός ΣΕΟ, 2007). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, έχει δημιουργηθεί ένα ρεπερτόριο Οδηγικών τραγουδιών τα οποία διαχρονικά περνούν από γενιά σε γενιά και παραμένουν κοινό σημείο αναφοράς για κάθε μέλος του Οδηγισμού. Οι Ομάδες τραγουδούν σε κάθε οδηγικό γεγονός και είναι αυτό που χαρακτηρίζει διάφορες πτυχές της οδηγικής ζωής. Οι μουσικοί στόχοι των ομάδων περιορίζονται στην εκμάθηση των στίχων, της μελωδίας των τραγουδιών και τυχόν συνοδευόμενων κινήσεων. Επίσης, το τραγούδι στον Οδηγισμό συμβάλλει σε τομείς όπως το δέσιμο ομάδας, τη χαλάρωση, την εκτόνωση, την κίνηση, τη δημιουργικότητα, την έκφραση, το παιχνίδι κ.ά. Ταυτόχρονα, είναι ένα εργαλείο μάθησης ευχάριστο, πρακτικό, βιωματικό και προσιτό για παιδιά και ενήλικες.

Λέξεις κλειδιά: Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού, Οδηγικά τραγούδια, ομαδικό τραγούδι, παιχνιδοτραγούδα

Singing as an educational tool in the Greek Guiding Association

Zoe Dionyssiou

Assistant Professor, Department of Music Studies, Ionian University
dionyssiou@gmail.com

Clio Konstantakou

Student, Department of Music Studies, Ionian University
cliocfu@gmail.com

The Greek Guiding Association (GGA) is an extracurricular, voluntary, non-governmental organization of pedagogical nature, founded in Greece in 1932. Singing is the main musical activity that takes place in its Groups and is one of the means to achieve the objectives of the Guiding Educational Program (Organization of GGA, 2007). The Greek Guiding Association has created a repertoire of Guiding songs, which passes from generation to generation and remains a common reference point for each member of the organization. Singing characterizes various aspects of the guiding life, as the Groups sing in every Guiding event. The musical aim of singing is usually limited to learning the lyrics, melody and movement accompanying each song in an environment of joy and play. Also, singing in the Guiding Educational Program contributes to areas such as team bonding, relaxation, decompression, movement, creativity, expression, play, etc. At the same time, it is a learning tool that is pleasant, practical, experiential and accessible to children and adults.

Keywords: Greek Guiding Association, Guiding songs, group singing, singing games

Εισαγωγή

Εδώ και αρκετά χρόνια, ο Οδηγισμός έχει καθιερωθεί και αναγνωριστεί ως μία δραστηριότητα για τα παιδιά και τους ενήλικες, η οποία παρέχει εκπαιδευτικά προγράμματα ειδικά σχεδιασμένα για κάθε ηλικία, προκειμένου να συμβαδίζουν με τις προσωπικές ή κοινωνικές ανάγκες του σήμερα. Τα προγράμματα αυτά υλοποιούνται ποικιλοτρόπως, βασισμένα στη σύγχρονη παιδαγωγική. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το τραγούδι λειτουργεί ως μέσο για την επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων. Παράλληλα, έχει δημιουργηθεί ένα εύρος τραγουδιών που αποτελούν το Οδηγικό ρεπερτόριο, και συμβάλλουν σε κάθε οδηγικό γεγονός. Η βιβλιογραφία που υπάρχει αναφορικά με το τραγούδι στις Ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού (ΣΕΟ) περιορίζεται στα εκπαιδευτικά βοηθήματα στελεχών και παιδιών, τα οποία ενημερώνουν για τη χρήση και το ρόλο του τραγουδιού.

Στόχοι και μεθοδολογία έρευνας

Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο να μελετήσουμε το τραγούδι ως παιδαγωγικό εργαλείο του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος, να εντοπίσουμε και να επισημάνουμε το ρόλο, τη σημασία και τα οφέλη του σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο, καθώς και τις τυχόν δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα στελέχη σχετικά με αυτό σήμερα. Επίσης, επιδιώξαμε να αναδείξουμε το πώς αξιοποιείται το τραγούδι ως παιδαγωγικό εργαλείο στις Ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού. Η δεύτερη ερευνητρια είναι μέλος του Οδηγισμού πάνω από δέκα χρόνια, κάτι που πρόσφερε μία «εκ των έσω» ματιά στην έρευνα.

Η έρευνα βασίστηκε σε: α) βιβλιογραφική επισκόπηση, β) ατομικές ημιδομημένες συνεντεύξεις με ενήλικα στελέχη από διάφορα μέρη της Ελλάδας, και γ) σε μία έρευνα επισκόπησης μέσω ερωτηματολογίου που σχεδιάστηκε και διανεμήθηκε ηλεκτρονικά, και απευθύνθηκε στους εν ενεργεία Αρχηγούς των Ομάδων σε όλη την Ελλάδα.

Στην έρευνα συνεντεύξεων καταγράφηκαν έξι ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες πάρθηκαν από ενήλικα μέλη του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού τον Μάιο του 2018. Από αυτές τις συνεντεύξεις οι πέντε ήταν ατομικές και μία ήταν ομαδική (ομάδα εστίασης) με δύο άτομα. Τα ονόματα των συνεντευξιζόμενων έχουν αλλαχθεί προκειμένου να διατηρηθεί η ανωνυμία τους. Υπήρχαν έξι γυναίκες και ένας άνδρας, από τους οποίους ο καθένας ανήκε σε έναν από τους τέσσερις Κλάδους, τις Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία και την Ομάδα Συνεργασίας. Δύο συνεντεύξεις έγιναν δια ζώσης, δύο μέσω Skype και δύο τηλεφωνικά, και η κάθε μία είχε διάρκεια κατά μέσο όρο 30 λεπτά. Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν, απομαγνητοφωνήθηκαν και αναλύθηκαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης (Braun & Clarke, 2006). Σε κάποια σημεία διακόπτονταν η ηχογράφηση, ώστε να δημιουργηθεί ένα πιο χαλαρό κλίμα, καθώς κάποιοι έδειξαν άγχος για τη διαδικασία. Οι ερωτήσεις ήταν ίδιες προς όλους και επικεντρώνονταν στη χρήση των Οδηγικών τραγουδιών στις συγκεντρώσεις και στις κατασκηνώσεις, στις τραγουδιστικές προτιμήσεις στελεχών και παιδιών, στις αντιδράσεις των παιδιών, στο τραγούδι στην Ατομική Πρόοδο (δραστηριότητες που αφορούν την προσωπική ανάπτυξη παιδιών και

Στελεχών), στις δραστηριότητες με τραγούδια που πραγματοποιούνται στις ομάδες και στο ρεπερτόριο των Ομάδων. Οι συμμετέχοντες έχουν αποτελέσει και αποτελούν για αρκετά χρόνια μέλη του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού, μάλιστα πέντε από αυτούς είναι εκπαιδευτές και κατασκηνοτές. Μόνο ένας έχει παρακολουθήσει τυπική μουσική εκπαίδευση (Ωδειακή).

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας σχεδιάστηκε και διανεμήθηκε ηλεκτρονικά μέσω Google Doc. Απευθύνθηκε στους εν ενεργεία Αρχηγούς Ομάδων σε όλη την Ελλάδα. Στόχος του ερωτηματολογίου ήταν να διερευνήσει το ρόλο, τη σημασία και τα οφέλη των τραγουδιών και των παιχνιδοτραγουδιών που χρησιμοποιούνται στις Ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού. Τα αποτελέσματα αναλύθηκαν με Google Doc και Survey Monkey. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2018. Συμμετείχαν σε αυτή 90 άτομα, τα οποία προσκλήθηκαν ηλεκτρονικά από την κεντρική διοίκηση. Τα ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα της έρευνας που προέκυψαν από τα τρία μεθοδολογικά εργαλεία παρουσιάζονται παρακάτω.

Ο Οδηγισμός και το Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα

Το Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού (ΣΕΟ) ιδρύεται επίσημα το 1932 από την Ειρήνη Καλλιγά, με έδρα του την Αθήνα. Από τότε μέχρι και σήμερα, σε πάνω από 100 πόλεις της Ελλάδας, έχουν δημιουργηθεί οδηγικές Ομάδες με μέλη τους παιδιά και ενήλικες. Είναι μέλος της παγκόσμιας οργάνωσης κοριτσιών Οδηγών και Προσκόπων (WAGGGS). Το ΣΕΟ είναι μία εξωσχολική, εθελοντική, μη κυβερνητική οργάνωση. Κύριος στόχος του μέσα από τις δράσεις του είναι η διαπαιδαγώγηση παιδιών και εφήβων, προκειμένου να γίνουν ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες, ικανοί να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο για τη δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου (Οργανισμός ΣΕΟ, 2007).

Τα ανήλικα μέλη του χωρίζονται σε τέσσερις ηλικιακές ομάδες: τα Αστέρια (παιδιά 5-7 ετών), τα Πουλιά (παιδιά 7-11 ετών), τους Οδηγούς (παιδιά 11-14 ετών) και τους Μεγάλους Οδηγούς (νέους 14-17 ετών). Τα ενήλικα μέλη συμμετέχουν ως συντονιστές των ομάδων - «Στελέχη» και συγκροτούν τα αρχηγεία. Ο καθένας μπορεί να γίνει μέλος με τη συγκατάθεσή του χωρίς καμία διάκριση (Σχετικά με το ΣΕΟ, χ.χ.). Παράλληλα από το 1950 λειτουργούν και Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία, οι οποίες απευθύνονται σε άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχικές διαταραχές ή σωματικές και νοητικές αναπηρίες, με στόχο την αποϊδρυματοποίηση και την κοινωνικοποίησή τους. Σήμερα, υπάρχουν εννέα Ομάδες ατόμων με αναπηρία σε Αθήνα, Καλαμάτα, Σάμο και Ηράκλειο, με περίπου 150 νέους και νέες (14 έως 35 ετών).

Το Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα αποτελείται από ένα σύνολο δραστηριοτήτων, οι οποίες συμβάλλουν στην αγωγή του παιδιού μέσα από το ίδιο το παιδί. Πιο συγκεκριμένα τα παιδιά συνεργάζονται, δημιουργούν, αποφασίζουν, υλοποιούν και αξιολογούν μέσω της αυτοδιοίκησης. Οι άξονες του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος είναι:

- **Προσωπική Ανάπτυξη:** Δράσεις που συνδράμουν στην επικείμενη ψυχική, σωματική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών.
- **Κοινωνική Προσφορά/Συμμετοχή:** Δράσεις με σκοπό την κοινωνική ευαισθητοποίηση, την προσφορά και την ενεργή συμμετοχή στο κοινωνικό σύνολο.

- **Ζωή στη Φύση:** Δράσεις που ενεργοποιούν την περιβαλλοντική συνείδηση, την αγάπη και το σεβασμό για το περιβάλλον (Οργανισμός ΣΕΟ, 2007).

Με βάση τους παραπάνω άξονες και με την εφαρμογή της βιωματικής εκπαίδευσης, ο Οδηγισμός προσφέρει ένα ολοκληρωμένο, πλούσιο και καλά δομημένο παιδαγωγικό πρόγραμμα. Οι συγκεντρώσεις των παιδιών είναι εβδομαδιαίες και διαρκούν δύο ώρες για τα Πουλιά, τους Οδηγούς και τους Μεγάλους Οδηγούς, ενώ μία και μισή ώρα για τα Αστέρια. Στις Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία εφαρμόζεται κανονικά το Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα, αλλά τροποποιημένο, προκειμένου να συμβαδίζει στις ανάγκες και στις δυνατότητες των μελών τους.

Ο ρόλος και η σημασία του τραγουδιού στο Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα

Η μουσική και οι μουσικές δραστηριότητες αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος και ευχάριστο μέσο για την υλοποίηση των στόχων του. Πιο συχνά συναντάμε ως μουσική δραστηριότητα το τραγούδι και την κίνηση. Τα Οδηγικά τραγούδια έχουν κεντρικό ρόλο στις εβδομαδιαίες συγκεντρώσεις, στις κατασκηνώσεις, στις εκδρομές, στις τελετές και στην Ατομική Πρόοδο.

Τα Οδηγικά τραγούδια είναι κυρίως ομαδικά και μονοφωνικά. Το έναυσμα για να τραγουδήσει η Ομάδα συνήθως δίνεται από ένα μέλος της, το οποίο τραγουδάει τον πρώτο στίχο του τραγουδιού κι έπειτα προσθέτει στο τέλος το «δυόμιση-τρία», ως σήμα για να ξεκινήσουν και τα υπόλοιπα μέλη της Ομάδας να τραγουδούν. Συχνά η Ομάδα όταν τραγουδάει βρίσκεται σε κύκλο. Στα τραγούδια παρατηρείται κυρίως στροφική δομή, δηλαδή επαναλαμβανόμενη μελωδία με διαφορετικούς στίχους. Σύμφωνα με τα βοηθήματα των στελεχών των Κλάδων, συνιστάται 15-20 λεπτά της συγκέντρωσης να αφιερώνονται στο τραγούδι-παιχνίδι. Επίσης, ένα τραγούδι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως άνοιγμα ή κλείσιμο της συγκέντρωσης, έκτακτα όταν η Ομάδα το επιθυμεί, αλλά και ως μεταβατικό μέσο από το ένα μέρος της συγκέντρωσης στο επόμενο (Εξάντας, 2008). Συνήθως τα τραγούδια που θα χρησιμοποιηθούν σε μία συγκέντρωση έχουν αποφασιστεί στην προετοιμασία της, καθώς πολλές φορές εξυπηρετούν ανάγκες, όπως αλλαγή κλίματος, εκτόνωση, εισαγωγή σε κάποιο θέμα. Βέβαια, κάθε Ομάδα μπορεί να δημιουργήσει και δικά της τραγούδια. Ορισμένες συγκεντρώσεις μπορεί να έχουν κεντρική ιδέα που αφορά τη μουσική κι έτσι αφιερώνεται περισσότερος χρόνος σε μουσικές δραστηριότητες.

Στις Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία τα παιδιά τραγουδούν το ίδιο ρεπερτόριο με περισσότερες επαναλήψεις και οδηγίες.

Όταν τραγουδάει η Ομάδα, τα παιδιά κάνουν επαναλαμβανόμενες κινήσεις για να δείξουν τη χαρά τους ή χτυπάνε παλαμάκια, ενώ κάποιοι πάνω στον ενθουσιασμό τους μπορεί να τραγουδήσουν τους στίχους πιο γρήγορα από τους υπόλοιπους. Σε περίπτωση που τους δυσκολεύει η μελωδία, κρατούν ισοκράτη και τραγουδούν τα στελέχη τη μελωδία. Στα τραγούδια που συνδυάζουν και κίνηση, τα παιδιά τραγουδούν αργά και συλλαβιστά, καθώς δεν μπορούν όλοι να ακολουθήσουν το ρυθμό. Υπήρχαν παιδιά που δε μιλούσαν στην ομάδα και μετά, μέσω του τραγουδιού, άρχισαν να μιλούν. (Ιφιγένεια)

Σε όλες τις Ομάδες του Οδηγισμού το τραγούδι λειτουργεί ως πηγή ενότητας και έκφρασης, όπως άλλωστε και σε όλες τις ομάδες όπου οι άνθρωποι τραγουδούν μαζί (Welch et al. 2014). Επίσης, μπορεί να σταθεί ως αφορμή για να επαναφέρει κανείς στο νου αναμνήσεις από προηγούμενες οδηγικές εμπειρίες. Μέσα από το τραγούδι η Ομάδα ενδυναμώνεται, εκφράζεται, ηρεμεί, διασκεδάζει, εκτονώνεται, αλληλεπιδρά και εκπαιδεύεται. Ο καθένας ενθαρρύνεται να συμμετέχει, ακόμη κι αν δε διαθέτει σωστή τονικά φωνή ή δε γνωρίζει τους στίχους. Σκοπός γίνεται το να τραγουδήσουμε μαζί. Ωστόσο, δίνεται σημασία στο να υπάρξει συντονισμένο και συγχρονισμένο τραγούδι και να μην ξεχωρίζουν δυνατές φωνές από την Ομάδα.

Δε λέμε «κάνουμε ησυχία», η ησυχία θα έρθει μέσω του τραγουδιού γιατί ένα τραγούδι μπορεί να μας φέρει ότι ζητάμε σε κάθε στιγμή. Οι Ομάδες που δεν τραγουδάνε είναι λιγότερο ενωμένες από αυτές που τραγουδάνε. (Κατερίνα)

Στις κατασκηνώσεις, οι οποίες αποτελούν επιστέγασμα κάθε οδηγικής χρονιάς, το τραγούδι παραμένει εξίσου σημαντικό και οι ομάδες τραγουδάνε σε κάθε ευκαιρία. Το ρεπερτόριο των τραγουδιών εμπλουτίζεται ακόμη περισσότερο με τραγούδια που αφορούν την κατασκήνωση και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε αυτήν. Επιπλέον, συνηθίζεται σε κάθε κατασκήνωση να δημιουργείται ένα νέο τραγούδι, που τις περισσότερες φορές περιέχει νέους στίχους σε μία γνωστή μελωδία.

Τα τραγούδια της κατασκήνωσης σου ξυπνάνε μνήμες από την παιδική σου ηλικία. Στην κατασκήνωση το τραγούδι είναι ακόμη πιο σημαντικό από τη συγκέντρωση. Είναι το κοινό χαρακτηριστικό από την πρώτη μέρα. Όταν υπάρχουν πολλές Ομάδες, τραγουδάμε για να εξοικειωθούμε μεταξύ μας, αλλά και με το χώρο. (Ισμήνη)

Οι κατηγορίες των Οδηγικών τραγουδιών

Σύμφωνα με το Βοήθημα Κατασκηνωτή του Κλάδου Πουλιών (2015), τα Οδηγικά τραγούδια έχουν κατηγοριοποιηθεί ως εξής: απλά τραγούδια, τραγούδια τελετών, κανόνες, για συγκεκριμένες στιγμές, από ξένες χώρες και με κινήσεις. Πιο γενικά, ως κριτήρια για αυτή την κατηγοριοποίηση έχουν τεθεί ο στίχος, η δομή και η κίνηση. Επιπλέον, κάθε τραγούδι δεν ανήκει απαραίτητα μόνο σε μία κατηγορία. Παρακάτω αναλύονται οι κατηγορίες.

α) Απλά τραγούδια: Τραγούδια που δε συνδυάζουν κίνηση και μπορούν να τραγουδηθούν σε κάθε στιγμή της συγκέντρωσης ή της κατασκήνωσης. Οι στίχοι τους μπορεί να περιγράφουν τη ζωή στην ομάδα ή την κατασκήνωση ή να αναφέρονται σε οδηγικές έννοιες και ιδανικά. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα τραγούδια που έχουν γραφεί αποκλειστικά για κάθε Κλάδο ως χαρακτηριστικό του τραγούδι. Τέλος, περιέχονται παιδικά τραγούδια από το γενικό παιδικό ρεπερτόριο.

β) Τραγούδια τελετών: Η τελετή αποτελεί σημαντικό γεγονός για την Ομάδα, είτε αυτή πραγματοποιείται στη συγκέντρωση είτε στην κατασκήνωση (Οδηγός στην Ομάδα, 2015). Μέσα σε ένα εορταστικό κλίμα, η Ομάδα τραγουδά συγκεκριμένα τραγούδια, τα οποία χρησιμοποιούνται αποκλειστικά σε κάθε τελετή, όπως στην τελετή της Υπόσχεσης, στην τελετή του Πετάγματος-Περάσματος, στην τελετή της

Έπαρσης σημαίας, κλπ. Οι στίχοι σε αυτή την κατηγορία τραγουδιών περιγράφουν το γεγονός της τελετής, αξίες, ιδανικά ή συναισθήματα που μπορεί να κυριαρχούν εκείνη τη στιγμή.

γ) Κανόνες: Σύμφωνα με τον Michels (1995), κανόνες ονομάζονται «οι συνθέσεις στις οποίες η μία φωνή επαναλαμβάνεται με αυστηρή μίμηση από μια άλλη». Στη περίπτωση των οδηγικών κανόνων ακολουθείται αυτή η ιδέα, αλλά η μίμηση δεν παραμένει αυστηρή και η Ομάδα χωρίζεται σε υποομάδες που όλες μιμούνται την ίδια φωνή και σπάνια κάποια άλλη. Επίσης, πέρα από την επανάληψη των στίχων, πολλές φορές γίνεται επανάληψη ρυθμικών μοτίβων ή εκφράσεων. Στους κανόνες προτείνεται να υπάρχει συντονιστής για να βοηθήσει τις υποομάδες στην έναρξη και στη λήξη (Οδηγός για Τραγούδι, Ψυχαγωγία, 2016). Συνήθως οι κανόνες αυτοί είναι κυκλικοί και λειτουργούν ως παιχνίδι, για να συνεργαστεί όλη η Ομάδα και να το εκτελέσει σωστά ολόκληρο.

δ) Τραγούδια για συγκεκριμένες στιγμές (π.χ. πυρά, πορεία, αποχαιρετισμός, προσευχή κλπ.): Τα τραγούδια αυτά συντροφεύουν σημαντικές οδηγικές στιγμές, τις περιγράφουν, επηρεάζουν το ψυχολογικό υπόβαθρο των συμμετεχόντων και συμβάλλουν στο ευχάριστο κλίμα. Άλλες φορές χρησιμοποιούνται αντί λόγου για να εκφράσουν μηνύματα, όπως καλημέρα, καληνύχτα ή καλή όρεξη, ενώ άλλες για εμπύχωση, όπως όταν η Ομάδα βρίσκεται σε πορεία στη φύση. Επιπλέον, η ομάδα μπορεί να τα τραγουδά σε στιγμές, όπως στο κλείσιμο της συγκέντρωσης ή μιας δράσης.

ε) Από ξένες χώρες: Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τραγούδια που είτε έχουν μεταγλωττιστεί/μεταφραστεί είτε παραμένουν αναλλοίωτα, όπως τραγουδιούνται στις χώρες από όπου προέρχονται. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις οι Ομάδες χρησιμοποιούν και την ελληνική, αλλά και την ξένη εκδοχή.

στ) Με κινήσεις: Σε πολλά από τα Οδηγικά τραγούδια περιλαμβάνονται και κινήσεις, κάνοντάς τα πιο ευχάριστα σε παιδιά και ενήλικες. Οι κινήσεις αυτές μπορεί να είναι μιμητικές, να κρατούν το ρυθμό με σωματικά κρουστά (body percussion) ή να είναι πιο ελεύθερες. Όλη η Ομάδα ακολουθεί τις ίδιες κινήσεις ταυτόχρονα ή τις επαναλαμβάνει μετά από το συντονιστή. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα παιχνιδοτραγούδα, δηλαδή τα τραγούδια που εμπεριέχουν και παιχνίδι (Διονυσίου, 2018). Η διαφορά των παιχνιδοτραγουδιών συγκριτικά με τα υπόλοιπα τραγούδια με κινήσεις εντοπίζεται στη διατήρηση του παιγνιώδους χαρακτήρα, που εκφράζεται μέσω της μεταφοράς του παιγνιώδους στοιχείου στην κίνηση.

Οι απόψεις των Αρχηγών Ομάδων για τη χρήση του τραγουδιού

Από τα 90 άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα ερωτηματολογίου, οι 75 ήταν γυναίκες (83,3%) και οι 15 άνδρες (16,7%). Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων προερχόταν από τον Κλάδο Πουλιών (35,6%), το 28,9% από τον Κλάδο Μεγάλων Οδηγών, το 22,2% από τον Κλάδο Οδηγών και το 12,2% από τον Κλάδο Αστεριών.

Τέλος, το ποσοστό των Ομάδων Οδηγών με Αναπηρία είναι μόλις 1,1%. Οι ηλικίες των συμμετεχόντων στην έρευνα ερωτηματολογίου ήταν: 22-27 έτη (42,3%), 18-21 έτη (17,8%), 28-35 έτη (14,4%), 36-42 έτη (13,3%) και 43-60 έτη (12,2%).

Όσον αφορά την επίδραση του τραγουδιού στις Ομάδες, η πλειοψηφία των Αρχηγών (78,9%) ανέφερε ότι έχει παρατηρήσει αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών μετά από ένα τραγούδι ή παιχνιδοτρόγουδο, ενώ το 21,1% όχι. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, οι αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών αφορούσαν στη χαρά, στην όρεξη συμμετοχής, στη συγκέντρωση, στη ζωντάνια, στη χαλάρωση, στην εκτόνωση, στη συνεργασία, στον ενθουσιασμό, στην ηρεμία, στο κέφι και το χαμόγελο. Επίσης, τα οφέλη που αποκομίζουν τα παιδιά των οδηγικών Ομάδων από τα τραγούδια και τα παιχνιδοτρόγουδα εντοπίστηκαν στις παρακάτω κατηγορίες, που προέκυψαν μετά από ομαδοποίηση των ανοιχτών απαντήσεων του ερωτηματολογίου:

- **Δέσιμο ομάδας:** ενδυνάμωση οδηγικού πνεύματος, σύσφιξη σχέσεων, κοινό ενδιαφέρον, ενότητα, συνεργασία, η ομάδα «γίνεται μια φωνή».
- **Έκφραση:** λεκτική-κινητική-συναισθηματική έκφραση, έκθεση, εξωστρέφεια, δημιουργικότητα, ανάπτυξη προσωπικότητας.
- **Γνώσεις:** μουσικές γνώσεις, οδηγικές γνώσεις, συνδυασμός ρυθμού-μελωδίας-στίχου-κίνησης, διαφορετικός τρόπος προσέγγισης της γνώσης, προσιτός σε όλους.
- **Παιχνίδι:** ομαδικό παιχνίδι, διεύρυνση των επιλογών παιχνιδιών.

Το τραγούδι ως επισφράγισμα της συλλογικότητας

Όλοι οι συμμετέχοντες τόνισαν με διάφορους τρόπους το σημαντικό ρόλο του τραγουδιού στην οδηγική ζωή. Πριν ξεκινήσει μία από τις συνεντεύξεις, δύο συμμετέχοντες είχαν ήδη καταγράψει κάποιες σκέψεις τους αναφορικά με το τραγούδι, όπως παρουσιάζονται παρακάτω:

- Το τραγούδι είναι απόλυτα συνυφασμένο με την οδηγική συγκέντρωση και την οδηγική ζωή και δράση γενικά.
- Δεν νοείται οδηγική δραστηριότητα χωρίς τραγούδι.
- Χωρίς τραγούδι δεν υπάρχει καρδιά, ψυχή.
- Το τραγούδι γεμίζει χαρά, κέφι, ενθουσιασμό και μας ενώνει σφιχτά.
- Δημιουργεί αναμνήσεις που μας συντροφεύουν μια ζωή.
- Είναι ένας κρίκος που συνδέει τα παιδιά με όσα έχουν βιώσει μέσα από τις δράσεις και τις αξίες μας.
- Είναι ο παλμός της καρδιάς, η ιστορία μας, η ζωή μας, ένα μονοπάτι που μας οδηγεί στην κορυφή. (Σοφία & Ελίνα)

Αρχικά, το τραγούδι συμβάλλει στη διάπλαση των οδηγικών αξιών, οι οποίες γίνονται γνωστές στα παιδιά μέσω αυτού και κατ' επέκταση γίνονται τρόπος ζωής. Ταυτόχρονα λειτουργεί ως χαρακτηριστικό όλων των κοινών δράσεων, ένας τρόπος για να εκφράσουν οι συμμετέχοντες στις ομάδες ότι έλαβαν μέρος σε μία κοινή δράση. Στις εκδρομές και τις κατασκηνώσεις φαίνεται να τραγουδούν πιο συχνά, συγκριτικά με τις εβδομαδιαίες συγκεντρώσεις. Το τραγούδι αποτελεί διάλογο επικοινωνίας μεταξύ των παιδιών, αλλά και των Στελεχών με τα παιδιά. Τα Στελέχη επιλέγουν τραγούδια που προτιμούν τα παιδιά, ενώ τα παιδιά αν θέλουν να

προσελκύσουν τα Στελέχη επιλέγουν τα αγαπημένα τραγούδια των Στελεχών ή τραγουδούν για να τους προκαλέσουν.

Τα παιδιά φαίνεται να δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση σε τραγούδια με κίνηση, με γρήγορο ρυθμό ή παιχνιδοτρόγουδα, ενώ τα Στελέχη προτιμούν πιο ήρεμους ρυθμούς, παλιά τραγούδια που πλέον μπορεί να μη τραγουδάνε οι Ομάδες, αλλά επαναφέρουν αναμνήσεις και εικόνες συνήθως από τις κατασκηνώσεις. Μέσα σε όλες τις συνεντεύξεις αναδείχθηκε η έντονη σχέση του τραγουδιού με την κατασκήνωση, που άλλωστε είναι μία έντονη εμπειρία στον Οδηγισμό. Αυτό που επίσης επισήμαναν όλοι οι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις είναι ότι οι Ομάδες τραγουδούν λιγότερο τώρα συγκριτικά με το παρελθόν, και το τραγούδι καταλαμβάνει όλο και λιγότερο χρόνο στα προγράμματα των ομάδων. Ιδιαίτερα οι νεότεροι επισήμαναν την ανάγκη για εκσυγχρονισμό του ρεπερτορίου, αλλά και για μεγαλύτερη έμφαση στην εκπαίδευση Στελεχών αναφορικά με το τραγούδι.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, τις συνεντεύξεις και τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, υπάρχει μία καθολική αναγνώριση της σημασίας του Οδηγικού τραγουδιού, γιατί όλοι δείχνουν να αναγνωρίζουν ότι είναι ένα πολύπλευρο μέσο επίτευξης εκπαιδευτικών στόχων. Τα παιδιά και τα Στελέχη του Οδηγισμού φαίνεται να το εκτιμούν και να εκδηλώνουν μία θετική στάση για αυτό. Ωστόσο, παρατηρούμε ότι δεν αξιοποιείται ικανοποιητικά από τα Στελέχη. Πιο συγκεκριμένα, από τις συνεντεύξεις αναδείχθηκε ότι δεν αφιερώνεται αρκετός χρόνος για το τραγούδι σε κάθε συγκέντρωση, ενώ μόνο κατά τη διάρκεια της κατασκήνωσης φαίνεται να κερδίζεται ο χαμένος χρόνος. Συγκριτικά με παλαιότερα χρόνια οι Ομάδες τραγουδούν πλέον όλο και λιγότερο, με αποτέλεσμα να χάνονται στο πέρασμα του χρόνου κάποια από τα τραγούδια ή να υπάρχει πλήθος τραγουδιών που ακόμη δεν έτυχε να διδαχθούν στις νεότερες γενιές. Έτσι, τα παιδιά των Ομάδων χάνουν σταδιακά την επαφή τους με το Οδηγικό τραγούδι στο πλήθος και το εύρος του, και κατ' επέκταση χάνουν την ευκαιρία να βιώσουν ένα ξεχωριστό ομαδικό οδηγικό γεγονός. Αυτό πιθανότατα να οφείλεται σε δύο παράγοντες: α) στο ότι η εκπαίδευση των Στελεχών δεν εστιάζει στο τραγούδι, και β) στην ελλιπή καταγραφή του ρεπερτορίου με σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα.

Ειδικότερα θα προτείναμε να γίνει πιο συστηματική εκπαίδευση των Στελεχών στο τραγούδι, η οποία να εστιάζει στην επίγνωση της αξίας του τραγουδιού, σε μεθόδους και τρόπους επεξεργασίας του προς όφελος της Ομάδας, στο πώς το τραγούδι μπορεί να ενεργοποιήσει κίνητρα όλων για περαιτέρω ενασχόληση με τη μουσική, αλλά και πώς να πετύχουμε περισσότερη ώρα τραγουδιού στις Ομάδες. Φυσικά για να επιτευχθεί αυτό θεωρείται αναγκαία η συνολική καταγραφή των στίχων, της μελωδίας και των κινήσεων, ολόκληρου του ρεπερτορίου των Οδηγικών τραγουδιών και παιχνιδοτρόγουδων, προκειμένου να είναι διαθέσιμα σε όλους και να μπορεί εύκολα κάθε Ομάδα ανά πάσα στιγμή να βρίσκει το κατάλληλο υλικό.

Επιπλέον στην έρευνα καταγράφηκε ότι οι νεότερες ηλικιακά Ομάδες τραγουδούν πιο συχνά σε σχέση με τις μεγαλύτερες, ενώ οι μεγαλύτερες φαίνεται να

δείχνουν προτίμηση στα παιχνιδοτράγουδα. Παράλληλα, τα Στελέχη εξέφρασαν την επιθυμία τους για εκσυγχρονισμό του ρεπερτορίου με ρυθμούς και μελωδίες που να ανταποκρίνονται στις σημερινές μουσικές προτιμήσεις των παιδιών, αλλά και ένταξη νέων παιχνιδοτράγουδων με αρκετή κίνηση, διότι την επιζητούν τα παιδιά όλων των ηλικιών.

Όσον αφορά το τραγούδι στην Ατομική Πρόοδο των παιδιών, ειδικότερα στον Κλάδο Αστεριών, προτείνουμε να διευρυνθούν οι δημιουργικές και βιωματικές δραστηριότητες, ώστε το τραγούδι να γίνει αφορμή για έκφραση, αλληλεπίδραση, και γνώση. Για παράδειγμα, λαμβάνοντας υπόψη και τις υπόλοιπες μουσικοπαιδαγωγικές δραστηριότητες, δηλαδή την εκτέλεση μουσικών οργάνων, το ρυθμό και κίνηση, τη μουσική ανάγνωση και γραφή, τον αυτοσχεδιασμό και τη μουσική ακρόαση, είναι εφικτό να δημιουργηθούν νέες δραστηριότητες σε σχέση με το τραγούδι, ενδιαφέρουσες για τα παιδιά που θα προσφέρουν πιο ουσιαστική επαφή με τη μουσική (Διονυσίου, 2015).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η πλειοψηφία των Στελεχών δεν έχει κάποια τυπική μουσική εκπαίδευση είναι αξιοθαύμαστο ότι το οδηγικό ρεπερτόριο διατηρείται και διαδίδεται εδώ και πολλές δεκαετίες, κυρίως χάρη στην άτυπη μουσική μάθηση. Φυσικά τα Οδηγικά τραγούδια μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως υλικό και από εκπαιδευτικούς μουσικής σε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης ή εξωσχολικό μουσικό πλαίσιο με μεγάλη επιτυχία. Κλείνοντας είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι το τραγούδι στο Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα πέρα από την πρακτική ενασχόληση με τη μουσική προσφέρει σε όλα τα μέλη του Οδηγισμού μία δίοδο επικοινωνίας, κοινωνικοποίησης και μάθησης, η οποία συμβάλλει στην ανέλιξη τους σε προσωπικό και ομαδικό επίπεδο.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βοήθημα Κατασκηνωτή, Κλάδος Πουλιών (2015). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101.
- Διονυσίου, Ζ. (2015). Το τραγούδι στο σχολείο μέσα από το ψηφιακό μουσικό αποθετήριο Ευτέρπη. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 13, 9–26.
- Διονυσίου, Ζ. (2018). Ερευνώντας το παιδικό παραδοσιακό τραγούδι στην Κέρκυρα. *Πρακτικά 10ου Πανιονίου Συνεδρίου*. Κέρκυρα: Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών.
- Εξάντας: Βοήθημα Στελεχών Κλάδου Μεγάλων Οδηγών. (2008). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.
- Michels, U. (1995). *Ατλας της Μουσικής: Ιστορικό μέρος, από το Μπαρόκ έως σήμερα*. Αθήνα: Φίλιππος Νάκας Μουσικός Οίκος.
- Οδηγός στην Ομάδα: Βοήθημα Στελεχών Κλάδου Οδηγών (2015). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.
- Οδηγός για: Τραγούδι, Ψυχαγωγία-Εργαλείο Στελεχών Κλάδου Οδηγών (2016). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.
- Οργανισμός Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού (2007). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.
- Σχετικά με το ΣΕΟ (χ.χ.). Ημερομηνία προσπέλασης 20 Μαρτίου 2018, από <http://seo.gr/displayITM1.asp?ITMID=9&LANG=GR>
- Welch, G., Himonides, E., Saunders, J., Papageorgi, I., & Sarazin, M. (2014). Singing and social inclusion. *Frontiers in Psychology*, 5, 803. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00803>